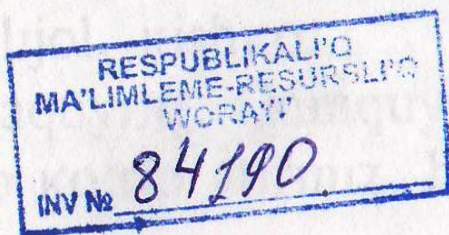

Allanazar A'BDIEV

AQQUS

(Gu'rrin'ler)

NO'KIS
«QARAQALPAQSTAN»
2010-jil

AQQUS

Menin' bala waqtımda Aqqus degen iytım bol-
dı. Ol bir saparı ag'am aq eshek penen toyg'a
barg'anda izine erip kelgen edi. Shaması iyesi aq
eshekli adam bolıwı kerek, adasıp ere bergen.

Ag'am toydan shıg'ıp esheğine mineyin dep atı-
rg'anja ko'rgen bul iyttin' izinde kiyatırg'anın u'yge
jaqınlag'anda bilgen. Sonnan «jit!» dep quwmaq-
shı bolg'an eken, ketpepti. U'yge kelgennen son'
da shay-pay iship bolıp: «Toyxanag'a baraman,
mu'mkin, iyesi izlep ju'rgen shıg'ar», dep edi men
birden: «Yaq, ag'a, aparma! Dım sulıw, jaqsı eken»,
dedim. Ag'amdı a'ytewir o'ldim-azarda ko'ndir-
dim. «Barmasam barmay-aq qoyayın. Toyshılar
da qashshan dag'ısıp ketken shıg'ar», dedi aqırı.
Endi keyingi ma'sele — onın' atının' qanday eke-
nin biliw qaldı.

—Moynaq, Moynaq...

—Qutlijol, kishko.

—Qaraquyırıq, Qaraquyırıq! Bes-s! — Ha'r attı
bir aytıp ko'rip atırmız, hesh qaramaydı. Sonlıq-
tan ag'am:

—O'zin'e unag'an bir attı qoyıp ala g'oy. Ju'da'
u'lken emes g'oy, u'yrenip keter, — деди.

—Onda Aqqus dep qoyaman. —Shınında da
ha'mme jeri aq, tek quyırğ'ının' ushı g'ana qara,

menin' qoyg'an atıma say edi. Onın' appaq ju'nle-ri ku'n menen jiltırap, adamnın' ko'zin qamastı-ıadı.

So'ytıp, iytimizdi «Aqqus» dep shaqıratug'ın bol-ııq. Da'slebinde jan'a atına qulag'ı u'yrenbegen-likten qaramasa da, son'-son' u'yrenise basladı.

Jazg'ı demalı-ıstın' ku'nleri. Qolım bos. Son-ııqtanda onın' janınan bir eli shıqqayıtug'ın edim. U'stine minip oynay-man. Ol «ashıw-lanbay» meni ko'terip ju'redi.

Ekewimiz birge balalar menen oying'a da baramız. Oynap, qumarım tarqap qashan qaytqansha Aqqus sol jerlerde «ku'tıp» ju'redi. Azanda qoy-eshkiler-di padag'a aydap qaytamız, keshqurın jubımızdı jazbay aldına shıg'amız.

Aqqus iri turpatlı iyt edi. O'zliginen adamg'a, malg'a, iytlerge haslan tiymeydi. Eger adamlar ke-seklese, iytlerdin' o'zleri kelip talawg'a urınsa, ayamaydı: talap taslaydı. Onday waqıtları men: «Aqqus, boldı! Qoy endi!» demegenimshe qoymaydı.

Bir ku'ni minanday waqıya boldı...

Bizin' qorada suwı dushshı, ja'ne muzday qudıq bar edi. Sonnan awıldın' barlıq u'yleri suwdı eshekli «pila'k» penen kelip alıp ketedi.

Bir ku'ni keshte Baymurza degen kisi suwg'a baylap qoyatug'ın qızıl qabag'an iytin de ertip keldi. Aqqus ergenektin' awzında jatır edi. Qızıl iyt kele sala og'an tiyistime de. Sonnan eki iyt big'ır-big'ır bola qaldı. Birin-biri tislep atır. Men iytime isenimli bolg'anlıqtan (kishkene balamız g'oy, qızıq kerek) ayırmadım. Bir waqıtta Aqqus qızıl iyttin' jelkesinen tislep ılaqtırıp urıp, u'stine minip aldı da talay basladı. Astındag'ı to'rt ayag'ı aspang'a qarag'an qızıl iyt qan'sılap atır. İytinin' jen'ilgenin ko'rgen Baymurza ag'a qoranın' qıspa-g'ın suwırıp aldı da artınan kelip bizin' iyttin' be-line shirenip, ku'sh penen berip qaldı ma de, «urma!» dewge u'lgere de almay qaldım. «Wan'q-q!» degen Aqqustın' dawısı esitildi. Ol jan aybat penen artına birden shapship, Baymurza ag'ag'a bas saldı, taladı. Onın' tayag'ı bir jaqta qaldı. «Jita'-jit!» bola qaldı.

U'lken kisinin' iytimdi urg'anına ashiwım kelse de, talanıp atırg'anlıqtan ayap:

—Qoy, Aqqus! — dedim birden qasına juwırıp barıp. İyt tanıs dawıstı esite sala lappa qoydı: quy-rıg'ın bilg'an'latıp, beli iyren'lep mag'an kelip su'ykendi. Biraq «O'shimdi ala almadım-aw» de-gendey qızarg'an ko'zin Baymurza ag'adan ayır-madı. Men onın' tayaq tiygen arqasın qolım me-

nen sıypalay başladım. Qattı tiygen bolsa kerek, sıypalag'annın' o'zin de awırsınıp, qan'sıladı.

Sonnan u'sh-to'rt ku'nge shekem qozg'aliwg'a shaması kelmey, da'rwazanın' qasında turg'an, ag'am qista otın tasıytug'ın arbanın' astında jatıp aldı.

A'dettegishe ha'r ku'ni keshke jaqın bizin' u'ydin' aldı suwg'a kelgen adamlar menen big'an-jig'an bolıp atqanı. Ko'zleri mo'lergen Aqqus bul ha're-ketti baqlap jatadı. Baymurza ag'a kiyatırsa boldı, da'rhal buratılıp turıp, u'rip, aybat etip aldınan shıg'adı. Ko'zi qorqıp qalg'an qızıl iyti bolsa Aqqustı ko'riwden quyrıg'ın eki ayag'ının' arasına qısıp, izine jortıw menen boladı. Al eshek u'stinde otırg'an Baymurza ag'a u'rip, aldıg'a ju'rgizbey atırg'an Aqqusqa qolındag'ı tayag'ın silteleydi. Lekin iyt tayaq siltegen sayın o'rshelenip, onın' ayag'ınan tislewge urınadı. Aqırı bolmag'annan son' Baymurza ag'a:

—Kim bar? İytin'izdi shaqırın'! — dep dawıslawg'a ma'jbu'r boladı.

—Aqqustın' sennen qattı kewli qalg'an, — dedi ag'am bir ku'ni Qalmurat ag'anın' u'yindegi awızasharda otırg'anda Baymurza ag'ag'a. —Endi onı tayaq penen qorqıtpaqshı bolg'anın'nan payda tap-paysan', hasla. Qayta bureng'ıdan beter «eregisti-rip» alasan'. Sonın' ushın «kewlin» almasan' bol-maydı...

Sol-sol eken, Baymurza ag'a onın' menen «jara-

siw» jolların izlestirdi. Shabalanıp u'rip shıqsa:
—Aqqus, Aqqus! — dep erkeletip shaqıradı. Buring'ıday «jit» dep baqırıwdı qoydı. Aldına nan taslaydı, ha'tte go'sh te berip ju'rdi.

Waqıt o'tken sayın ekewi «kelisimge» kele basladı: ol kelgende u'rmeytug'ın boldı. Ha'tte Aqqus-tın' «adamgershiligi» sonday, qızıl iytti de «keshirip» jiberdi: emin-erkin u'ydin' aldına kelip-ketip ju'rdi.

Ha'rdayım Aqqus esime tu'sse usı bir waqıya ko'z aldıma keledi de turadı.

Sol iytimizdi bizler menen mektepke «qatnap ju'rgende» jolda mashina qag'ıp ketip, jaqsı ko'retug'ın jeri-arbanın' astında bir ayday jattı. Aqırı kelege kelmedi...

QIZIL QOSHANTAY

Qozı-ılaq degennen esime tu'sedi-aw!...

Ol waqıtta men bes-altı jastag'ı oyın balası edim. Kishkene qoshantayım boldı. Sol waqıtta da, onnan keyin de, ha'zir de qozı-ılaqlarım boldı, bar. Lekin sol bir qızıl, buyra ju'nli qoshantayım yadımda elege deyin jaqsı saqlang'an...

Bala waqtında adam ku'shik, pıshıq, qozı, buzawg'a u'yirsek keletug'ın a'deti g'oy. Men de sol qoshantayım menen oynag'andı jaqsı ko'retug'ın edim.

Awılda turg'anlıqtan u'yde qoy-eshki degen ko'p.

Olardı azanda o'riske jiberemiz de, erip ju're almaytug'ın bolg'anlıqtan ılaq-qozıların qorada alıp qalamız. Menin' talabım bolsa — keshke shekem solar menen oynaw. İshindegi o'zime ta'biya ko'retug'ınım — qızıl, buyra ju'nli qozı. Sebebi, ol menin' menen «a'lpi alısıp» oynaydı: dizemdi bu'gip otırıp, mushımdı tu'yıp, man'layıma aparıp tursam, kelip du'gedi. So'ytıp ekewimiz du'gispek oynaymız. Eger qattıraq du'gip jiberse, awırg'anlıqtan ashıwlanıp quwaman, qashadı, al men qattıraq «du'ksem», ol eserlenip, pa't penen dizeme, arqama du'gedi. O'ytıp «ashıwlang'an» waqıtta qansha baqırsam da, uslasam da turmaydı: julqınıp, jazdırılıp, kishkene mu'yizi menen menin' gez kelgen jerimnen du'n'kiy beredi, du'n'kiy beredi. Yamasa birden oyındı qoyıp, basqa ılaq-qozılar betke shapqılap ketip qaladı. Al sonday waqıtları man'layınan, arqalarınan sıypasam, tınıshlana qoyadı. Men bul minezin bilip alg'annan son' onı ilaji bolg'anınsha «ashıwlandırmawg'a» — oyınımızdı buzbowg'a tırısar edim.

Jazdın' ku'ni bolg'anlıqtan ku'nde tal tu'ste bir ma'rtebe olardı japtan suwg'arıwg'a alıp baraman. Sonda basqalar suwdan qorqıp, ishine tu'spey suw ishe sala shapqılasıp, u'yge hayt qoysa, qızıl qoshantay japqa kele sala tu'sip ketip, ishinde turıp ishedı. Keyin ekewimiz ju'zip, japtın' ga' arg'ı, ga' bergi ju'zine shıg'ıp jarısamız. So'ytıp oynap-oynap, salqınlanıp bolıp shıg'amız. Ol shıg'a sala du'r

silkingende u'stindegı suwlar ja'n-jaqqa monshaqtay shashıraydı.

Ara-tura balalar menen de oynawg'a tuwra keledi. Sonday gezleri onı qorag'a kirgizip, aldına sho'p salıp ketemen. Kelsem dalada, yaki geshir, qawın atızlardı bu'ldirip ju'rgenin ko'remen. Sonnan quwıp, uslap alıp, qamap, qoranın' ol sıyatug'ın tesiklerin pitep: «Endi shıg'a g'oy» dep bir jerlerden aynalıp kelsem, a'ytewir san'laq tawıp ja'ne shıg'ıp ju'rgeninin' u'stine kelemen. Keyin ala onın' qorada turg'andı jaqtırmag'anlıqtan tıpırshılay beretug'ının, erkin maydanda ju'rgendi unatatug'ının bilip, qamamaytug'ın boldım. Onın' ja'ne bir a'deti, orıp a'kelgen pa'shegimdi de, suwshiginimdi de ha'rgiz awzına tislep almaydı: o'z ayag'ı menen otlag'andı ta'wir ko'redi.

Qoshantayım ku'nnen-ku'nge u'lkeydi. «Kishkene qoshqar» dewge de turarlıq bolıp qaldı. Lekın sonda da men onı burıng'ısınsha «qızıl qoshantay» dep ju'rippen.

—Toylarda du'gistiriwge usı bastan sazlay ber. O'zi de du'giskish eken, — deytug'ın edi ag'am.

U'lkeye kele ol qoy-eshkiler menen azanda aralasıp, o'riske qashıp ketetug'ındı shıg'ardı. Men u'yrenip qalg'anlıqtan uzaq ku'ndi zerigip o'tkizetug'ın edim. Keshte keledi, salpawsıp, sharshap. Sonda da ekewimiz ja'ne oynaymız.

Bir ku'ni o'risten qoy-eshkimiz tu'wel kelmey qaldı. Sonın' ishinde menin' «qızıl qoshantayım»

da bar edi. Shopannan sorasaq: «O'riste bo'linip qalip qoyg'an bolsa kerek» degennen basqa ujabatlı hesh na'rse ayta almadı. Awıl boyınsha jigirmalag'an qoy-eshki joq eken. Sonnan aydın' jaqtısında tu'ni menen izledik, taba almadıq. Erten'ine de tabılmadı. So'ytıp izlep-izlep, joqlawın asırıp otırsaq, bes-altı ku'nnen son' balıqqa barg'an awıldın' bir jigiti xabarın aytıp keldi: awıldan bes-altı shaqırım uzaqta «Uywaylı» degen ko'l bar edi. Sol jerge sho'llep, an'qası kepkennen son' ishiw ushın barıp, shetindegi uymag'a jigirması da batıp, o'lip qalıptı.

—Kishkene bir qızıl qoshqardın' bası g'ana batpaqtan ko'rinip atır eken, — degende menin' ko'zimnen eriksiz jas pırt etip u'zilip tu'skeni ele esimde.

SHAQMAQLANFAN G'ARBIZLAR

Ekshembi ku'n bolg'anlıqtan turıwg'a erinip shala uyqılap jatırsam birew tu'rtedi:

—Tu'rgel, Polatjan.

—I-1-1, — dep in'ırsıp bılay awdarılıp jattım. Odeyalımdı basıma bu'rkep aldım. —Oqıw emes, bu'gin. —Endi dem alista da tınısh uyıqlatpayjaq.

—Polatjan, atan'nın' awılına barsan' tura g'oy. Men ha'zir shay iship bolıp ketemen, — degen ag'amnın' so'zin esitiwden uyqım shayday ashılıp ketti. Sebebi ko'pten beri (jigirmalag'an ku'n-aw)

Sa'rsenbay joramdı ko'rmegen edim. Ol awılda turadı. Ag'amnın' inisinin' balası, yag'nıy Sa'rsenbay da men sıyaqlı awıldag'ı aq saqallı atamnın' aqlıg'ı. Onı ko'riwden beter atamnın' atızındag'ı ana ku'nlergi piseyin dep turg'an qawın, g'arbızlardı aralap, o'zim qa'legenimdi u'zip alıp na'she-

lep kesip otırıp ra's-s bir toyg'ım kelgen edi. Rasında da Sa'rsenbay qashpasaw, al qıp-qızıl g'arbızlardı aytsesh! Pisip ketkenin bilip ju'rmen, paydası ne? Ku'nde o'rli-g'urlı jep tawısıp taslamasan', tura berse ishi tu'sip ketedi. İlaj qansha, bizin' tek usınday dem alıs ku'ni qolımız tiymese, basqa

waqıtları oqıw menen ba'ntpiz.

İshi tu'sıp ketpegen bolg'ay-da' dep uwayımlap ju'rip bet-qollarımdı shala-sharpı juwdım da shayg'a otirmastan aldın kishkene tilli shaqqım menen ana birde bizin' «urlıqqa» qatnasqan, sabınnın' qaptalında jolbarıstın' ba, arıslannın' ba su'wre-ti bar atamnın' shaqqısın u'y ishindegilerge bildir-mey qaltama salıp aldım. Bunı ko'z qıla bergen-

she, taslap kete bergende de bolar edi, o'zimnin' kishkene shaqqim u'lken, qalin' qabıqlı g'arbız-lardı kesiwge jarasa. Enlemey qalama degendegi saqlıg'ım g'oy. Shinında da atamdikindey uzın shaqqı bolmasa u'p-u'lken, qattı g'arbızdı kesiw an'sat emes. Ko'rgenbiz.

Awıldamız. Atam, ag'am, a'jag'am (Sa'rsenbay-dın' ag'ası) izimizde kiyatır. Al bizler, Sa'rsenbay ekewimiz, aldılarına tu'sip, qawın atızg'a qaray shapqılasıp kettik. Menin' o'zim map-mazalı, ju'zi qant, shiyrin qawınnan go're, shala pisse de g'ar-bızdı jaqsı ko'retug'ın a'detim. Pay-pay, qıp-qızıl, o'z-o'zinen awzın'a tiyse u'gitilip kete beretug'ı-nın aytpaysan' ba? Farbiz jegende qap-qara, sırtı jıltır shopaqların awzın'nın' bir urtına jiynaysan' da, keyin «pup-pup», desen' ha'r «pup» degen sayın birewi uship tu'sedi. Ol da o'z aldına qızıq na'she-aw. Bilsen'ler, en' mazalısı pıshaq penen qırg'anda shıg'atug'ın qızıl suwı g'oy, jarıqlıqtın' (atamnan u'yrenen so'zim). Onın' mazasın biz-lerdey g'arbızqumarlar bileği. Talay ret atam qırıp bergen, buring'ı jılları. Ol suwdın' qasında qala-nın' limonadı, gazsuwı mına jerde qaladı. İshken sayın ishsem deysen'.

Men g'arbız qarıqlardıń ishine tu'sip alıp aralay basladım. Pa'leklerdin' arasın qolım menen tintip ko'rip atırman. Ba'ri «kishkene», awıztatırılıq emes. En' u'lkenleri menin' basımday-aq (menin' basım da u'lken emes, qa'dimgi kishkene shay shaynek-

tey-aq). Onnan kishi, tap qasharman toptaylari da bar. Olardin' hesh qaysısına qol tiygizbedim. Sebebi etine toyarsan'-aw, al qirg'anda kishinin' atı kishi-da', suwı az shıg'adı, a'lbette.

G'arbız u'sh-to'rt qarıqtın' g'ana en boyına egilgen edi. Sonın' ba'rin aralap shıqtım. Ko'rinbey atırg'an shıg'ar, men qarıqta — pa'ste bolg'annan keyin dep, atamnın' ko'zin ala, arman qarag'anda, en'keygende qarıqtan joqarı shıg'ıp pa'leklerdi basqılap, araların tintemen. Biraq hesh ana birdegidey (joqarıda ayttım g'oy, oqıw baslanbastan burın usı jaqta boldım dep) u'lken, bizler zorg'a ko'teretug'ınları joq edi.

Men ne qılarımdı bilmey qarıqtın' shetine otıra kettim. Janıma atamlar menen qawın aralap ju'rgen Sa'rsenbay juwırıp keldi. Qolında sırtı o'rmekshinin' ayqush-uyqush awınday torı bar ala gu'rbegi bar.

—Jora, nege almadın'? Jemey, ko'rip-aq, toydın' ba? Kel, g'arbız jemesen', mınanı jeyik. Atam berip jiberdi. Polat penen je, mazalı dep.

Bul so'zine ashıwım kelip, jinim tırısıp ketti. O'ytkeni o'zleri bizlêrdin' keletug'inımızdı bilip, u'lken-u'lken g'arbızlardı u'zip alıp, jasırıp taslag'an, gu'dilerdin' arasına ma, quday bilsin. Sol ayıbın ja'ne menin' kishi bolsamda u'lken g'arbizg'a o'sh ekenimdi bile tura qırsıg'ına, «nege almadın'?», «qawu'ın jeyik» deydi. Nesin alasan', ba'ri iyt tu'ynektey. Onnan ne suw shıg'ıp jarıydı.

Qawın degendi g'oy, o'lip qalg'anda da tatıp almayman.

—Awa, toydım! Raxmet! — Joramnan ju'da' kewlim qalıp, bultıyıp otırman. En' qurıg'anda ana birde ten'keyisip atırg'an ko'p u'lkenlerinen Polat jan'alıq ete qoysın, dep birewin-aq qoysa boladı g'oy. Shin jora degen sonday bolıw kerek emes pe?

Usı gezde bizlerdin' janımızg'a atamlar keldi.

—Haw, Polat, ne qılıp otırsan'? Tu'rgel, ızg'ar jerde otırma... Sa'rsen, joran'a g'arbız alıp bermedin' be? Piskenin bilmey atırg'an shıg'ar.

«Izg'arda otırma deydi, mag'an janı ashıg'ansıp. Janın' ashıytug'ın bolg'anda nege u'lken g'arbızdan qoymadın'. Ko'rmesem eken, ba'ri kishi boldı, deytug'ın. Ko'rip kettim». Biraq, menin' bulga'plerim sırtqa shıqpay, ishimde qala berdi. Endi qalay, u'p-u'lken adamg'a, ja'ne burınları talay g'arbızlardın' suwların Sa'rsenbaydan jasırıp, qıdırıp kelip edin'. Polat balam, sen-aq ish, dep mag'an berip ju'rgen atama birden qattı so'z ayta alarsan'?

Atam o'zi aralap g'arbızdı qulag'ına a'kelip, eki qolının' alaqaını menen qısıp, pisken-pispegenin ayırıp, piskenlerinen u'sh-to'rtewin saylap u'zip aldı da bizlerdi u'y betke basladı. Usı waqıtta menin' oyıma bir pikir sap ete qaldı. Mu'mkin, atam jasırıp qoyg'an g'arbızlarınan u'y betke barg'annan keyin berer, ba'le ko'rinippe, tuw qaladan kelgen

aqlig'ına bermey, ju'da' o'zi bilip bermestey bolsa, sorarman, ya ras turip jon'ishqa gu'dilerin shashaman. Usi qiyal menin' ashiwımdlı tarqatayın dedi. Bir jag'ınan o'zımnin' ashiwlang'anıma ju'rip baratırıp uyalaman da. Kimgе o'kpeleymen? Atama ma, jorama ma? Ne ushın? Bunı da bermegen de ne qılar edim? Ekkende basında, qasında joqpan. Ya «otag'ın alısıwg'a ja'rdemles» degende durışlı ko'mek bere almadım, qarmaq dep, shomılamın dep.

—G'arbızlar bıyıl mayda g'oy, ag'a. Ya jer arıqlag'annan ba eken? — dedi ag'am sıpag'a jaylasıp alg'annan son' qawın kesiwge ın'g'aylasıp atırıp atama.

Men quwanıp kettim. Ag'am da olardıń jasırg'anlıg'ın sezip, ne der eken degendey aytıp otırg'anday tu'yıldı mag'an.

—Jerde kemis joq, qunarlı g'oy. Ba'ri o'zimizden boldı. Birewler, kishkene balalar bolsa kerek, bunnan eki-u'sh ha'pte burınları ılg'ıy irilerin saylap, shaqmaq urıp ketipti. Shaması g'arbızdın' piskenin almaqshı bolg'an. O'ytip ketkenin keshegi de bilip ju'rmız. Sa'rsen ayttı, «ata, g'arbızlar shirip baratır» dep. Sonnan ba'rin jiynap, zaya bolmasın dep sıyr, atlarg'a berdik. Sonsha miynetlerimdi aytsesh, zaya ketti.

Menin' qolımdag'ı tiligim jerge tu'sip ketti. Awzımdag'ı jan'a g'ana map-mazalı, u'gitilgish g'arbızım tasqa aynalg'anday, u'gitilmey, tama-

g'ımda tirelip qaldı. O'zımnın' qılmıs islegenimdi — jo'nsızldıgımdı bilip, o'kirip jılap jiberdim. Awzımdag'ı g'arbız shashırap ketti.

Men jılawdın' ornına atamnın, a'jag'am, Sa'rsen-baylardan keshirim sorawım kerek edi. Negedur tilim aynalmaydı. Ko'pke shekem so'ylew tu'we, ju'zlerine tik qaray almadım. Olardın' «nege jılay-san'ları da» juwapsız qaldı. A'llen waqıtta esimdi jıynap, qaltamdag'ı atamnın' shaqqısın alıp jerge qoydım da:

—Ata, ata, men-n ayıp isledim. Keshirin'ler, — og'an boyımdı atıp, o'ksip, zorg'a so'ylep atırman. Sol jatqanımda ekinshi ret bunday jaramas a'detti islemewge ishimnen ant etip atır edim.

* * *

Sebebi ba'rıne ayıplı o'zim edim.

Awıldaman. Avgust ayının' son'g'ı ku'nleri edi. Dem alısta pitiwge shamalasıp qaldı. Oqıwdan burın bir-r g'arbızg'a toyıp alıw esi-da'rtımdı alıp baratır. Atama sonı aytsam, «bıyıl keshlew egildi. Pispey atır g'oy, Polat balam. Birinshi piskennen o'zim aparıp beremen. Sen erten' qayta ber. Oqıwg'a bariwg'a tayarlanıwın' kerek, 1-sentyabrde tayalıp qaldı», dep wa'de berdi, meni aldarqatıp, alıp bergisi kelmey. Bolmasa «piskenleri» — u'p-u'lkenleri ko'p g'oy.

So'ytip erten' ketemen degen ku'ni atamnın' qoyg'an jerinen jasırıp shaqqısın alıp, ha'mme uyıqlap atırg'an shan'qay tu'ste atızg'a bardım.

Ku'n shijg'ırıp tur. Issını pisent etetug'in men be? Farbizg'a bir toyıp alsam boldı. Niyetim — shala qızarg'an bolsa da jey jaqpan. Usınnan ketip qalsam, g'arbız tez arada awzıma tiymeydi. Qashan alıp baradı?! Sebebi, bilemen g'oy, atama pissede pispedi, qashan ishi tu'sip ketkenshe qoya beredi. Og'an deyin taqatım shıdayma menin' sira'. Qulası, bu'gin jep ketkendi durıs ko'rdim. Atam da qıylanbas, ba'ri bir mag'an beremen dep atırg'an g'arbızı g'oy. Qashan jegende ne?!

Atızg'a bardım da u'lken-usı pisken-aw degen birewin u'zip alıp, jerge urıp eki bo'lip jep toyıp almaqshı bolıp oqtaldım da ja'ne shopaqların atam ko'rse baqırar, onın' u'stine pispegen bolıp qalsa, onnansha kishkene, to'rt mu'yeshli etip shaqmaq salıp teksermekshi boldım. Pisken bolsa aqırzamanı joq, pa'leginen u'zip alıp, ko'teremen de tawıq alg'an sag'allarday jin'g'ıldın' arasına kirip ketemen. U'p-u'lken ga'wmis bolg'anı menen ishi ap-appaq eken. Ekinshisin ko'reyin, mu'mkin pisken shıg'ar... U'shinshisi de aman qalмай, etine tırtıq tu'sti. «Mu'mkin emes», — dep oyladım, man'layımnın' terin sıpırıp atırıp, — usınsha g'arbızlardın' ishinen birewi pispegen bolıwı. «Tag'ı... tag'ı... tag'ı.. birewin ko'rip atırman. Endigisi pisken shıg'ar-aw, degen u'mitlerim pushqa shıg'a berdi. Men de u'lkenlerin saylap shaqmaqlay berdim. Qunıg'ıp ketkenim sonshelli keyin bul isim ushın atam urısadı-aw degen oy yadıma kirip te shıqpadı.

Bir gezde «wah» dep g'arbızdı uslap turg'an qolımnın' bas barmag'ın uslag'anımdı bilmey qaldım. Qan ketti ag'ıp, barmag'ım uwday ashıp baratır. «İs pitti». Atan'nın' aqılın almap edin'. Farbızdı jey g'oy endi, Polat», dedim o'zime.

Tez shaqqını qaltama salıp u'ye kelsem, atamlar haywanda shay isheyin dep atır eken.

—Kel, Polat balam, shay ish, qayda ketip edin', usı tal tu'ste.

—Hesh, ıssılap ayag'ımdı suwg'a salıp otırdım, — dedim o'tirik so'ylep. Bul so'zdi aytıwın ayt-sam da qattı qızarıp ketken edim, sonda — shay ishpeymen, suw ishtim, jan'a, — dep baylawlı bas barmag'ımdı ko'rsetpew ushın sırtqa shıg'ıp kettim.

Usı waqıtta atamnın' Sa'rsenbaydan pıshag'ın sorap atırg'anın esittim.

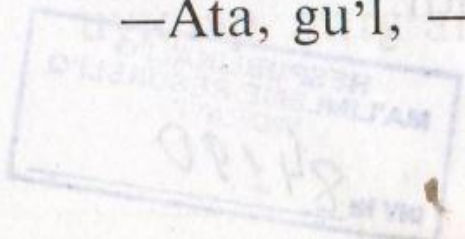
—Sa'rsen, bizin' shaqqını ko'rmedin' be? Qoyg'an jerimde joq qoy.

«İs tamam». Endi pıshaqtı ornına aparıp qoyıwg'a bolmaydı. O'ytsem mennnen qa'wipsinedi».

HESH QAYSIN'IZDİKİ EMES!

Aqlıg'ının' birewin ko'terip, ekinshisin jeteklegen Palwan ata seyil etip ju'ripti. Bir waqıtta jetektegi aqlıg'ı Murat jol boyında o'sip turg'an gu'ldi ko'rdi de:

—Ata, gu'l, — dedi. Atası qıynala birewin u'zip

alip berip atirg'anda qolindag'ı Asqar da qın'g'ırladı.

—Haw, o'sip turg'an gu'ldi u'ze beriwge bolmaydı. Olar da tiri jan, — dese de jılap, shataq sala bergennen son' og'an da alıp beriwge ma'jbu'r boldı.

Olar qalanın' sulıw jerlerinen ju'rip kiyatır. Jol boyında miywesinin' ko'pliginen eki bu'gilgen jemis daraqları ko'zdin' jawın aladı.

—Ag'a, alma...

—Mag'anda...

—Bolmaydı. Uyat boladı.

—Boladı-g'o, ata. — Murat jol boyında tarba-yaqlap ju'rmey turıp aldı. Og'an qosıla Asqar da so'zge tu'sinbey «alıp bey» dep jıladı. Al, endi alıp bermey ko'r.

Jan-jag'ına qarap kiyatirg'an Murat bir gezde ton'qalaq asıp tu'sti. Shalqasına qulap jatirg'an onın' ko'zlerin aspandag'ı ku'limlegen Quyash nuri qamastırdı. Ol ornınan uship turdı da atasının' shalg'ayına asıldı.

—Ata, anaw ne?

—Ol ma, Quyash.

—Alıp ber, ya?

—Yaq, mag'an alıp bey, yaqshı ma, ata.

—Haw, onı ala almaysan', uzaqta g'oy, balalarım.

—Uzaq emes, aldaysan'. Ana jaydın' basında turıptı.

—Jaydın' to'besine shıg'ıp alıp berse, ata, hih-hih, hih-hih-h... —Asqar jılawg'a qaradı.

—Asqarg'a alıp berme, birinshi men ko'rdim. Quyash — meniki.

—Yaq, meniki. Muyatqa beyme, ata.

—Hesh qaysın'ızdiki emes! —Palwan ata ekewine eki shappat urdı. —Bola ma? —Onın' nelikten de ashıwı kelip ketken edi. Mu'mkin tirishiliktin' tiregi bolg'an Quyashtın' bir adamdiki bolmaytug'ının, pu'tkil insaniyatqa tiyisli mu'likti jeke o'zi iyeleniwge qızıg'ıwshılıq sıyaqlı jaman, buzıq oydan aqlıqların usı bastan saqıt etkisi, onday na-a'dil qıyallardan pa'k etip ta'rbiyalag'ısı keldi me, qullası onı ashıw qısқан edi.

Murat ta, Asqar da u'lken ayıp islegendey jimm bola qaldı. Usınnan son' g'ana Palwan ata pa'sine qayttı da, estiyarlı adamlar menen so'ylesip kiyatırg'anday, olardıń onsha tu'sinbeytug'ının bilse de (ba'lkim qullaqlarına quyıla bersin, usı bastan, dedi me) aqıl ayta basladı:

—Balalarım, Quyashtı bolsın, Hawanı, Suwdı bolsın, A'ziy Jerdi... bolsın, qullası bunday pu'tkil adamzat ıygiligine jaraytug'ın mu'liklerdi jeke adamnıń iyelewine bolmaydı. Olardı sizler de ekingshi retti «meniki», «seniki» dep aytıwshı bolman', jaman boladı. Ha'mmenin' ten'dey paydalanıwı kerек. Usını ba'rqulla yadın'ızda saqlan'lar, bola ma?..

QISINISPA

Klasslar aralıq futbol jarisınan shıqqan Omar menen A'limbay mektep asxanasına kirip, a'lpayımlılıq penen ishtegilerge sa'lem berdi, son' awqat alıp, qon'sısı—mekteп zavxozi Jan'abay ag'asının' janındag'ı stolg'a otırdı.

Bir gezde awqatlanıp otırg'an A'limbay ayag'ı menen Omardı tu'rtkishledi. Omar jorasının' ımlap ko'rsetken jag'ına qarag'anda Jan'abay ag'asının' qolındag'ı, awzındag'ı awqattın' juqların nan menen su'rtip, tarelkag'a taslap atırg'anın ko'rdi. «Bul ne degen aqmaqshılıq!» dedi ishinen Omar, atasının' jerde jatqan nandı ko'rgende aytatug'ın ga'pin qaytalap. Biraq betine ayta almadı. «Ko'rgensizlik bolar o'ytkenim, — degen oyg'a keldi, — a'tten', usı jerde atam bolıp senin' ne islegenin'di ko'rgende me, tap mına adamlardıń ko'zinshe burıshtay qızartar edi. Ha'tte iyeginin' astın «sıypap» qoyıwı da mu'mkin. Sebebi, onın' atası nandı qa'dirlemegen adamdı hesh ayamas edi. Sonı biledi, Omar. «Barlıq na'rse nang'a baylanıslı. Adamnın' nandı qa'dirlemewi—onın' qa'siyetsiz, menmen, jaman ekenliginen da'rek beredi. Ondaı adamdı, adamg'a adamnın', ha'tte, oyı da jetpeytug'ın haramılıq, jawızlıq isleydi dese de iseniwge boladı». Bunnanda basqa nannın' ullıg'ı haqqındag'ı hikmetli so'zlerdi, ra'wiyatlardı ko'shesinin' balaları menen birgelikte otırıp Omar talay ma'rtebe atasınan esitken edi.

—Jan'abay kiyatır, — dep sıbırladı ko'shede oynap atırg'an A'limbay balalarg'a. Ha'mme ko'rme-gendey bolıp o'z oyunların dawam ete berdi. Sebebi, onın' biyqa'siyetsizligin jan'a keliwden A'limbay menen Omar joralarına jetkerip u'lgergen ha'm u'lgı tutatug'ın Jan'abay ag'asının' onday ko'rgensizligi olardın' da qattı ızaların keltirgen edi.

Jan'abay ha'r qashan jumıstan qaytqanda balalar oynap atatug'ın, o'zin ko'riwden-aq oyunların tuwarıp, ha'mmesi jabırlasıp sa'lem berip, jıllı qarsı alatug'ın edi. Sog'an u'yrenip ketken onı balalardın' dım u'ndemewi, qayta ashıwlı qaraları qattı qolaysız jag'dayg'a salıp, ta'shwishlendirdi. Abaylamay atırg'an shıg'ar dep tusına kelgende o'tirike jo'tkirindi, qaqırındı, botinkasının' shan'ın qaqqa bolıp, ayag'ın jerge urıp tapıldattı. Lekin, balalar a'ste urlanıp qarastı da o'z oyunları menen bola berdi. Endi ha'r qashan ol jumıstan qaytqanda balalar aldınan juwırıp shıg'ıp sa'lemlespeytug'ın boldı.

«Nelikten eken-a'y?... Awzınan sarısı ketpegenlerdin' sa'lemlerine ku'nim qarap turıp pa? Terisine sa'lemlessin», — usılayınsha degen menen, negedur, sol kishkenelerdin' ko'z-qaraslarının' o'zgeriwi, onı qattı oylandıratug'ın boldı; jaman jag'dayg'a tu'siretug'ın edi. Balalardın' qasınan o'tiw-din' o'zi og'an qolaysız seziletug'ın bolıp qaldı: jasqanatug'ın edi.

Bul qolaysiz sharayattan shig'iw — kishkentay-
lardin' qatnaslarinin' o'zgeriwinin' sebebin biliw
ushin balalardin' birewin muzqaymaq penen qora-
zg'a «satıp» aldı. Sonnan da'rhal balalardı jiynap,
o'zinin' kemshiligin moyına alıp, keshirim sora-
dı. Endi qaytalanbaytug'ının da eskertti. Usinnan
baslap Jan'abay ag'a menen balalar qayta doslastı.

